

МЕТАФІЗИЧНІ ОСНОВИ НАУКОВОЇ ОСВІЧЕНОСТІ В ПОСТНЕКЛАСИЧНІЙ РАЦІОНАЛЬНОСТІ

Рошкулєць Р. Г.

E-mail: roscvit@ukr.net*Чернівецький національний університет ім. Юрія Федьковича (м. Чернівці)*

Сучасний період розвитку науки, що отримав назву постнекласичного, характеризується, з-поміж інших ознак чи не найбільше, включеністю людини до наукового дискурсу, який раніше, в добу класичної науки прагнув бути якомога об'єктивнішим. В науці, яка має справу із складними самоорганізованими об'єктами, що проявляють низку ознак суб'єктності, обійтися без включення людини в пізнавальну перспективу не просто як реципієнта і відтворювача об'єктивно закладених в тканині природного буття істин, а як співтворця буття, що саму людину оточує, просто неможливо.

Така значуща риса постнекласичної науки як діалогічність є безпосереднім наслідком реалізації людиномірної перспективи наукового пізнання. Гуманізація науки постає в нинішніх умовах, на відміну від гуманізму попередніх епох, такою, що відмовляється від егоцентризму людини. Відбувається заміна ставлення до природи як до механізму її сприйняттям у вигляді органічної цілісності. Людина, що пізнає, перестає розглядатися як єдиний розумний суб'єкт, що може на свій розсуд змінювати довкілля. І.Прігожин з І.Стенгерс відобразили тенденцію діалогізації науки у підзаголовку своєї класичної вже праці з синергетики – «Новий діалог людини з природою». Техногенна цивілізація вичерпує свої ресурси, в тому числі, в соціокультурній площині. Монолог суб'єкта в пізнанні замінюється діалогом суб'єктів.

Разом з гуманізацією науки, що відбувається в умовах постнекласики, має місце також процес гуманітаризації наукових досліджень. Тут важливий не тільки сам факт відновлення гуманітарними дисциплінами свого статусу в системі культури і в науковому дискурсі зокрема. Сутнісною рисою цього процесу є впровадження нових стандартів мислення в конкретна наукове пізнання, якщо не на парадигмально-технологічному, то хоча б на методологічному і світоглядному рівнях рефлексивного осягнення предмета думки в науці. Від вченого вимагається не просто знати предмет, а розуміти закономірності його функціонування і передбачати можливі нестандартні напрями його еволюції. Саме постнекласика доповнила звичне розуміння науки як організованої доказової системи знань її тлумаченням як живої людської діяльності і соціального інституту. Принаймні в постнекласичній науці дві останні характеристики увиразнилися як ніколи. Через це фактор творчості став визначальним у науковій підготовці, у здійсненні експериментальних або теоретичних досліджень.

Особливу нішу зайняла методологія синергетики, поширившись із природознавства на гуманітарну сферу і, водночас, спробувавши гуманізувати засади природничих наук. В.Стьопін описує ці тенденції так: «Системи, що саморозвиваються, характеризуються кооперативними ефектами, принципово незворотністю процесів. Взаємодія з ними людини здійснюється таким чином, що сама людська дія не є чимось зовнішнім, а ніби включається в систему, видозмінюючи кожного разу поле її потенційних станів. Включаючись у взаємодію, людина вже має справу не з жорсткими предметами і властивостями, а зі своєрідними «сузір'ями можливостей» [1, с. 628-629].

Людиномірність поступово зближає методології природознавства й гуманітаристики, відкриваючи шлях до нових міждисциплінарних синтезів. Це зумовлює також включення до набору необхідних елементів підготовки фахівця здатності виявляти неявні змісти в досліджуваних предметах пізнання, розуміти і співпереживати (в розумінні В.Дільтея) предметові, проявляти творчу неординарність мислення; в той же час вимагається відповідально ставитись до здійснення пізнання, привносячи туди моральні критерії навіть, якщо вони не зовсім іманентні предмету, що вивчається. Синергетичний ефект значних змін, спричинених зовсім незначними впливами треба враховувати в науковому пізнанні і природничого, і гуманітарного спрямування.

Якщо раніше метою людини було звільнення від всіляких форм рабства, то наразі доречнішим стає доповнення цього прагнення свободи ідеєю обов'язку перед природою, суспільством, зрештою собою. Наука започаткувала процеси, що вийшли за межі її компетенції, і вперше поставила питання виживання людства в цілому. Тому свобода досліджень, при всій її важливості, несе немало прихованих загроз. Звичайно, обмеження на розгортання певних напрямів наукової діяльності ефективними можуть стати лише за умови не директивного, а внутрішнього, усвідомленого людиною їх ініціювання.

Актуальною нині є потреба синтезу різних культурних смислів в єдиному цивілізаційному руслі. Здійснювати 21-ж культурний діалог можна на різних засадах. Та найкраще це можна здійснити на основі порозуміння з приводу базових цілей і смислів. А саме таку універсальну шкалу світоглядних, а не лише методологічних пріоритетів, становить собою наука. Тому, будучи уніфікованою системою знань, що становлять надбання усього людства, наука може стати в своїй гуманістичній іпостасі вдалим інструментом гармонізації відносин між різними культурно-історичними територіями. Вона вже виконує такі функції, принаймні, в освітній сфері, яка ретранслює цивілізаційні досягнення максимально інтенсивно і продуктивно.

Надзвичайно важливою є місія філософії в згаданих вище процесах сучасної гуманізації. Забезпечуючи науку світоглядним фундаментом і ціннісно-смысловими векторами оптимального і бажаного розвитку досліджень, саме філософія в оновленому метафізичному форматі може посприяти якнайповнішій гуманізації пізнавальних засобів і цілей наукової діяльності. Навіть якщо філософія буде просто прояснювати смисли, не розраховуючи на колишній статус як цариці наук, то вже тільки це принесе неабияку користь науці, а разом з тим і людству, яке як ніколи залежне від перебігу наукового розвитку.

Отже, процеси гуманізації образу науки, що відбуваються в період становлення постнекласичної раціональності супроводжуються закономірним переглядом цілей і завдань підготовки вчених. Нова нелінійна наука вимагає креативних, адаптованих до мінливих обставин інформаційного суспільства дослідників, які водночас мають бути відповідальними, а не лише вільними у виборі методологічних і технологічних стратегій дослідження. Цим процесам неабияк сприяє метафізична складова наукового пізнання, представлена філософськими основами науки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Степин В.С. Теоретическое знание / В.С. Степин. – М.: Прогресс-Традиция, 1999. – 744 с.